

ROZHOVOR S PHDR. VĚROU HELEŠICOVOU

Jak jste se dostala ke studiu archivnictví, proč jste šla touto cestou?

Ke studiu archivnictví jsem se dostala náhodou. Pocházím z okolí Litomyšle. V areálu litomyšlského zámku byl umístěn Okresní archiv, jehož ředitelem byl dr. Jindřich Růžička, veliký propagátor dějin města Litomyšle a jeho okolí. Přednášky pana ředitele a dvou studentů historie na našem gymnáziu o historii Litomyšle ve mně vzbudily zájem o historii. Po návštěvě přímo v archivu mne zaujalo i archivní prostředí, a proto jsem se rozhodla po maturitě přihlásit se ke studiu archivnictví na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Vyvolala jsem svým rozhodnutím u spolužáků údiv a překvapení a také nepochopení. Během studií jsem pak byla v litomyšlském archivu na praxi, brigádách a také jsem tam pracovala na své diplomové práci.

Na koho z pedagogů ráda vzpomínáte?

Samozřejmě na pana profesora dr. Václava Vojtíška, tehdy vedoucího katedry archivnictví. Byla to nezapomenutelná osobnost, ke které jsme my studenti vzhlíželi s velikou úctou a respektem. Přednášel diplomatiku, zejména papežskou diplomatiku. Na seminářích a při cvičeních jsme museli číst papežské listiny a jeho oblíbené pražské městské knihy. Byl velmi přísný až nedůtklivý, ale v průběhu studií jsme poznali, že je spravedlivý a uměl ocenit poctivou snahu. Dokonce mne a ještě dvěma spolustudujícími zařídil archivní praxi v Akademii výtvarných umění v Praze. Tam jsme pod jeho vedením dva roky v jednom sochařském ateliéru pořádali jejich archiv a seznamovali jsme se tak také se jmény významných českých sochařů a malířů. Byla to tehdy velmi zajímavá práce. Pan profesor nás občas chodil kontrolovat a při té příležitosti si též pobesedoval s přítelem, známým sochařem akademikem Karlem Pokorným. Obvykle jsme mu po jeho návštěvě museli čistit jeho černý klobouk, který býval plný prachu. Pan profesor totiž špatně viděl a tak mu nějaký ten umělecký prach unikal.

Nejvíce vzpomínám na pana doc. Zdeňka Fialu, kterého jsme velice milovali. Byl po všech stránkách lidský. Chodil s námi na pivo a po promoci s námi krásně flámoval. Měla jsem to štěstí, že byl mým konsultantem při psaní diplomové práce. Dále vzpomínám na dr. Ivana Hlaváčka, mladého asistenta, který byl tehdy ještě svobodný. Řada mladých žen a dívek usilovala o jeho přízeň, leč

neúspěšně. Velmi oblíbeným pedagogem byl dr. Jaroslav Kašpar. Měl k nám téměř otcovský vztah, doprovázel nás na exkurzi do Polska, kde se o nás obětavě staral. Nejobávanější pak byli latinář dr. Borecký a němčinář dr. Skála. Oba byli velmi přísní až zlomyslní. Proto jsme jim, kde se dalo, zdrhli. Jakmile se opozdili o čtvrt hodiny, tak jsme z učebny utekli. Celý náš ročník archivnictví čítal 6 lidí. Dva kluci Zdeněk Černožský a Pepík Kmoníček a čtyři děvčata. Všichni jsme studium dokončili. Na některé přednášky a cvičení s námi chodili i někteří studenti historie, například František Šmahel. Archivnictví bylo takové obskurní studium, do kterého se moc studentů nehrnulo. Jednak jsme se vrtali ve špinavých starých papírech a samotné studium bylo dosti náročné a ani perspektivy nebyly nějak lákavé. Když někdo pracoval v archivu, obvykle to bylo poslední místo v úřadě. Dokonce pracovat v archivu bylo někdy i jakýmsi trestem. Já jsem ale postupně došla k tomu, že být archivářem je krásné zaměstnání.

Jak jste se dostala do Státního ústředního archivu ?

Jednoduše, prostě jsem dostala umístěnku. Tehdy jiná praxe nebyla. Chtěla jsem zůstat v Praze, a tak jsem to uvítala. Téměř všichni jsme zůstali v Praze.

Jaké byly Vaše první dojmy?

Do archivu jsem nastoupila 1. 8. 1959. Při nástupu mě v Karmelitské ulici, kde bylo ústředí, přivítali ředitel archivu dr. Rejman a vedoucí I. oddělení, kam jsem byla přidělena, mladý vedoucí Jiří Života. I. oddělení pečovalo o fondy 1. republiky a okupace a sídlilo v Loretánské ulici č. 6, zvané prostě Loreta. Umístěním oddělení jsem byla nadšena. Z oken jsme měli krásný výhled. Z jedné strany na Hrad a z druhé strany na Černínský palác. Naproti naší Lorety pak je Hrzánský palác. Pracoviště z venku prostě nádherné. Horší to bylo ale uvnitř. Stará budova kláštera, později vězení a ještě později studentská kolej potřebovala stále opravy a měla opravdu daleko k modernímu archivu. Přesto musím přiznat, že doba strávená v této budově, patřila k mým nejšťastnějším. V oddělení pracovalo asi 10 odborných pracovníků a několik manipulantů. Vedoucím byl, jak už jsem se zmínila, Jiří Života. Po jeho odchodu vedl oddělení František Štěpán. Ten nebyl dlouho mým vedoucím. Odešel do archivu ÚVKSC. Po něm byla vedoucí jmenována Irena Malá. Musím říci, že všichni moji vedoucí byli mladí lidé a pracovalo se s nimi dobře. Nejlépe asi s Jirkou Životou.

Po nástupu do oddělení jsem byla jediná s archivním vzděláním, ostatní byli historici. Proto jsem musela dělat práce, do kterých se ostatním moc nechtělo,

třeba Úřad říšského protektora. Jako nejmladší jsem byla spolu s další mladou dívkou odvelena na pracoviště archivu v Břevnovském klášteře. To jsme tehdy považovaly za konec světa. Obchody byly daleko a stravování nebylo zajištěno. Navíc v rozsáhlé budově byl dále jen vrátný, správce a uklízečky. Pro mladého člověka ubíjející, naprosto nevyhovující prostředí. Přesto jsem tam pracovala několik let. Samozřejmě později nás tam pracovalo více a pracovní podmínky se zlepšily. Fondy archiv převzal většinou před mým nástupem. Byly to obrovské kolosy, například Ministerstvo vnitra, Ministerstvo sociální péče a řada dalších – bez předchozí skartace.

Ze seznamu Vašich archivních pomůcek je patrná rychlost ve zpracování. Jak jí bylo docíleno?

Bylo to způsobeno několika faktory. Zpracování archiválií bylo tehdy prioritou. Cílem bylo co nejvíce archiválií zpřístupnit veřejnosti, zejména veřejnosti odborné. To se projevilo při plánování a vykazování pracovních výsledků. Při hodnocení pracovníků byl vyvíjen tlak, aby výkony byly co nejvyšší. Pamatuji si například na to, že jsem o vánočních svátcích doma dokončovala inventář, aby byl do konce roku hotov, i když jsem měla nemocné dítě. K rychlejšímu zpracování archiválií v našem oddělení vedl i kolektivní způsob práce. Samozřejmě, že úroveň a míra podrobnosti tehdejších pomůcek odpovídala možnostem a času, který mohl být na jejich zpracování vynaložen. Podařilo se ale rychle zpřístupňovat rozsáhlé a komplikované celky. I schválení archivních pomůcek bylo rychlejší. Pomůcku schválil vedoucí oddělení. Teprve později se zavedlo u některých pomůcek recenzní řízení. Mým prvním úkolem po nástupu do zaměstnání byla inventarizace části fondu Ministerstva vnitra. Kolektivní práci vedl Petr Lesjuk. Nepamatuji se, že by mě nějak zaučoval. Předpokládal, že si to všechno nastuduji sama a že jsem z fakulty dostatečně vyškolená. Pravdou byl ale opak. Na archivnictví se dvacátému století a jeho správním dějinám věnovalo minimum pozornosti. Měla jsem co dohánět.

Již jste zmínila fond Úřad říšského protektora, jak vzpomínáte na jeho zpracování?

Do zpracování tohoto fondu se zkušenějším kolegům moc nechtělo. Písemnosti byly vesměs psané německy a ve stavu rozsypu a vůbec o fondu se mnoho nevědělo. Jisté bylo, že řadu písemností si vzala bezpečnost a to někdy dosti nevybíraným způsobem. Prostě vytrhala ze svazku jednotlivé stránky. Vědělo se, že ve fondu jsou věci výbušné a velmi atraktivní. Povědomost o něm však

byla mlhavá. Daleko větší představu o fondu a jeho významu měl dr. Václav Král, ředitel Československo-sovětského institutu ČSAV. Chodil se mnou na Břevnov a tam bádá.

Byla jsem pověřena vedením zpřístupňovacích prací. Členy kolektivu byli samí mladí lidé nově přicházející do oddělení: Věra Uhlířová, Věra Janíková a krátkodobě brigádník Standa Šisler, který z fondu čerpal pro svou diplomovou práci. Podařilo se nám fond uspořádat a sestavit inventář. Po roce 1968 jsme do archivu přijali chybějící části od Studijního ústavu ministerstva vnitra a vznikly tak různé dodatky k inventáři s podrobnějšími popisy a úvody. Historie fondu a jeho obsah je velice zajímavý a mně mrzelo, že jsem neměla dost času se mu více věnovat.

Od začátku byla součástí Vaší práce i skartační agenda. Byla jste ve skartační dvojici s dr. Kollmannem, mohla byste na tuto práci zavzpomínat?

Všichni odborní pracovníci byli rozděleni do dvojic a každé dvojici byla přidělena určitá množina původců. Pracovníci reagovali především na požadavky institucí, které chtěly buď něco skartovat nebo předat do archivu. Málokdy jsme některého původce kontaktovali z vlastní iniciativy.

Původně jsem byla ve dvojici s dr. Charousem a po jeho odchodu na Archivní správu jsem byla přidělena k dr. Josefu Kollmannovi. Praxe byla totiž taková, že vždy jeden archivář měl být zkušenější a druhý méně nebo vůbec začínající. Dr. Kollmann byl tou rozhodující osobou. Při jednáních u původců byl velice skromný a mně připadalo, že ne dost důrazný. Největší institucí, o kterou jsme pečovali, bylo ministerstvo financí. Chodili jsme tam až do roku 1968, kdy tuto činnost převzalo samostatné oddělení archivu. Skartovali jsme spis po spisu, neboť registratura byla řazena podle čísel jednacích a připravovali jsme proskartovanou část k převzetí do archivu. Na dr. Kollmanna vzpomínám velmi ráda a s vděčností. Od něj jsem se dozvěděla hodně informací a převzala mnoho zkušeností. Byl to prostě Pan archivář.

Jak to na ministerstvu financí vypadalo?

Archiv ministerstva financí byl umístěn jednak na půdě ministerstva a jednak ve sklepech. Skartovat jsme chodili na půdu. Ve sklepech byly uloženy celky, se kterými se nesmělo hýbat a musely zůstat celé bez jakýchkoli zásahů. Mám takový dojem, že to bylo oddělení cenných papírů. O spisovnu pečovaly pracovníce patřící pod hospodářský odbor.

K největším archivním fondům, které jste spravovala, patřil fond Zemského úřadu v Praze.

Můj největší fond, který jsem v I. oddělení spravovala, byl Zemský úřad Praha. Zemský úřad v Praze a jeho předchůdci byl obrovským kolosem. Měl řadu oddělení, která sídlila na různých místech v Praze a byla vlastně samostatnými úřady. Byla to instituce s rozsáhlými kompetencemi v řadě záležitostí a až s milionem čísel jednacích do roka, s pevným spisovým a skartačním řádem, vydaným tiskem podle manipulačních období do roku 1928 a po roce 1928.

Po zrušení úřadu v roce 1949 spravovalo jeho registraturu ministerstvo vnitřní. Písemnosti jednotlivých oddělení se přejímaly postupně a odvážely částečně do Terezína. Společně s registraturou byli převzati i tři pracovníci spisovny, kteří vyřizovali nahlédací agendu. Byl to ještě velmi živý materiál, na který se řada občanů odvolávala.

Když jsem nastoupila do archivu, byly písemnosti už zase v Praze. Pamatuji se, že jsem dodatečně přejímala ještě nějaké písemnosti z Podskalské ulice a také z Terezína. Registratura byla částečně seřazena podle manipulačních období a základních spisových značek a byla do r. 1928 částečně skartována. Fond jako celek byl uložen v Břevnovském klášteře. Jeho zpracování bylo velmi problematické co do mohutnosti a složitosti. Mrzí mne, že jeho správná historie zůstává zatím bez pozornosti a hlubších studií. Během zpřístupňování, trvajícím několik let, jsem měla řadu diskusí o způsobu zpracování a skartaci některých jeho částí, například velikých řad nepotřebných pomocných knih. Byly to celoarchivní bouřlivé diskuse. Na základě toho a po schválení jsme některé řady pomocných knih skartovali.

Na koho z kolegů vzpomínáte jako na odbornou autoritu, kdo Vás ovlivnil?

Kromě dr. Kollmanna, kterého jsem již zmiňovala, byla v archivu samozřejmě celá řada významných kolegů. Určitě to byl Jaromír Charous, Jiří Života, Eliška Čáňová, dr. Culková, dr. Lišková, dr. Vrbata, Irena Malá a dr. Šamberger.

Vzpomenete si na další instituce, kam jste docházela na předarchivní péči?

Pamatuji si ještě na Úřad důchodového zabezpečení na Smíchově v Křížové ulici, kde nám předvedli kartotéku pojištěnců, což je snad technická památka. Základní dokumenty – dávkové spisy byly nedotknutelné. Ostatní provozní spisy byly stranou zájmu.

Setkala jste se někde s černými skartacemi?

Je to možné, ale nepamatuji si. Rozhodně jsme to nikdy úředně neřešili. Pamatuji si ještě na ministerstvo zemědělství, ale tam se neodvážili bez nás nic vyhodit.

Na přelomu 60.-70. let jste se stala vedoucí oddělení, pak po přestávce znovu na přelomu 70. a 80. let. Jak k tomu došlo?

V polovině roku 1967 jsem se stala zástupkyní vedoucí oddělení Ireny Malé. Po jejím odchodu s manželem do diplomatických služeb jsem oddělení řídila a pak znovu v roce 1976, kdy se situace opakovala.

V době Vašeho vedení bylo už oddělení výrazně zpracovatelské.

Ano, to už jsme se skartacemi neměli co do činění. Ještě v roce 1968 se jednalo o převzetí archivu ministerstva zahraničních věcí do oddělení a my jsme připravovali k tomu odpovídající prostor v Loretě. Velmi jsme o převzetí stáli a ministerstvo bylo ochotno nám písemnosti předat. Po srpnu 1968 se situace změnila a od převzetí se odstoupilo. Škoda, že jsme dostatečně nevyužili benevolentní vlny panující v tehdejší společnosti. Do Lorety jsme převzali jen výstřížkovy archiv ministerstva a písemnosti Ruské pomocné akce.

V polovině 80. let jste přešla na zemědělsko-lesnické oddělení na Těšnov, jaké k tomu byly důvody?

V roce 1984 odešla vedoucí IV. oddělení dr. Eva Gregorovičová na mateřskou dovolenou a na Těšnově byly nějaké pracovní problémy, které nedovolovaly vybrat vedoucího z oddělení. Vedení archivu mně nabídlo, abych IV. oddělení prozatím vedla. Rozmýšlela jsem se, ale protože jsem fondy oddělení znala z práce na Průvodci, tak jsem nabídku přijala. Navíc jsem také chtěla změnu. Předpokládala jsem, že se po návratu dr. Gregorovičové do práce, opět vrátím do Lorety. Situace se vyvinula jinak. Dr. Gregorovičová onemocněla a já jsem na Těšnově zůstala až do odchodu do důchodu v roce 1996. Vedoucí oddělení jsem byla jmenována až po listopadu roku 1989.

Pracovníci oddělení po mém příchodu nejasali, neboť jsem se pokoušela do řízení vnést určitý řád, na který jsem byla zvyklá a pokračovat tak v řízení dr. Gregorovičové. Pro mne to znamenalo seznámit se hlouběji s problémy oddělení i pracoviště. Bylo to složité, ale nelituji tohoto kroku.

V zemědělsko-lesnickém oddělení jste se dostala zpátky k agendě předarchivní péče. Jaká byla na ministerstvu zemědělství situace v oblasti spisové služby?

Ministerstvo zemědělství mělo velkou spisovnu, kde se písemnosti skartovaly a připravovaly na předání do archivu. Existovala dohoda, že dokumenty poměrně dlouho mohou zůstat na ministerstvu. Zvláště po roce 1989 nebyly písemnosti přejímány, protože nebyl na obou stranách čas. Ve spisovně skartovali dva zkušení archiváři dr. Charous a dr. Drkal.

Oddělení mělo na starosti i podřízené organizace ministerstva. S těmi oddělení spolupracovalo, ale spolupráce byla v začátcích. Pamatuji se jen, že jsme připomínkovali spisový řád a skartační řád Pozemkového fondu.

Po roce 1989 začala velická vlna restitucí a všechny další činnosti se utlumily. K restitucím se hledaly podklady jak na ministerstvu, tak v archivu. Museli jsme spolupracovat a hlavně hledat a chránit dokumenty, aby se neztratily. Snahy některých žadatelů byly v tomto smyslu velice zřejmé.

Mimo skartační řízení si pamatuji několik akvizic. Někdo nám například nabídl písemnosti Svazu mlynářů v Čechách, které měl jeden člen svazu uloženy na půdě. Rádi jsme písemnosti koupili. Jenže písemnosti byly v hrozném stavu. Myši a holubi udělali své. Po převzetí, když jsem písemnosti přivezla na Těšnov, museli jsme všechno vyčistit nejen od prachu ale též od myšího a holubího trusu.

Jaký je Váš názor na zrušení samostatného zemědělsko-lesnického oddělení v rámci struktury Státního ústředního archivu?

Myslím si, že ministerstvo zemědělství je ústředním úřadem jako řada dalších, jejichž fondy jsou uloženy v Národním archivu, na rozdíl od oblastních archivů, kde jsou ve většině uloženy písemnosti velkostatků a rodinných archivů. V Národním archivu je množství těchto fondů zanedbatelné. Z tohoto hlediska jsem přesvědčena, že šlo o rozhodnutí správné a podporovala jsem ho. Spíše mne to mrzelo z hlediska personálního, protože se rozpadl malý kolektiv, který se zemědělstvím zabýval.

Vaši velkou zásluhou je vydání prvního moderního průvodce po archivu. Jak ta myšlenka vznikla a jak na to vzpomínáte?

Byla to iniciativa našeho oddělení, ke které se přidalo vedení archivu. Začali jsme pracovat na návrhu projektu pro celý archiv a jeho jednotlivých částí či dílů až po sestavení popisů fondů.

Přípravné práce trvaly dlouho až se zdálo, že z toho nic nebude. Ale nakonec se práce uskutečnila. Bylo rozhodnuto, že nejdříve bude dokončen díl II. obsahující popisy fondů od roku 1848 do roku 1945 a po té díl I. z období feudalismu, kde budou též dějiny archivu. Míra podrobnosti popisů fondů byla předmětem bouřlivých diskusí a debat. Nakonec byly sestaveny určité vzory a přesné pokyny pro sestavení popisů.

V oddělení jsme začaly na Průvodci pracovat společně s Irenou Malou. Po jejím odchodu do zahraničí to zůstalo na mně a tak tomu bylo až do konce. Kvůli popisům a vůbec kvůli Průvodci jsem měla řadu nedorozumění a rozepří s kolegy. Některým se do obtížné a náročné práce nechtělo.

Nejlépe se mi pracovalo s mladými spolupracovnicími dr. Babičkou a dr. Mílotovou, kteří mi nakonec pomohli při závěrečných pracích, rejstřících atd. Ohromnou pomocí mi byla paní Julie Kutová, která třísvazkové dílo opsala a pak zejména paní Jarmila Hanzalová z Archivní správy ministerstva vnitra.

Strávila jsem práci na Průvodci prakticky 70. a 80. léta. Bylo to velmi náročné a stálo mne to zdraví i čas, který jsem mohla využít jinými aktivitami. Teď se vše dělá jinak, určitě to bylo někdy až moc podrobné a poplatné tehdejší době. Myslí si však, že pro badatele to byla a možná stále je velmi cenná pomůcka.

Když se podíváte zpět, vybrala byste si opět tuto profesi?

Já jsem archivem žila, to je pravda. Nevím, jestli bych si tuto profesi opět vybrala. Když teď vidím ty nejistoty v celé společnosti, tak archivnictví mi připadá jako oáza klidu. Hodně času jsem strávila i činností v odborech, bojem za zvýšení platů, za výstavbu nové budovy. Měli jsme řadu brigád, čistili krabice a pod. Teď se všechno změnilo, já vám závidím. Archivnictví dosáhlo mnoha výhod a zdá se, že není za co bojovat.

Byla jste rovněž u zrodu (obnovení) České archivní společnosti. Jak k tomu došlo?

Po listopadu 1989 jsem navrhla obnovení České archivní společnosti. Na archivní konferenci v roce 1989 jsem byla zvolena do přípravného výboru, který měl setavit návrh stanov. Tyto pak byly přijaty na ustavující schůzi společnosti. V přípravném výboru byl se mnou dr. Charous, dr. Martinovský, dr. Šisler, celkem nás bylo asi pět archivářů. Scházeli jsme se u mne na Těšnově. Byl to čas očekávání.

Co byste doporučila českému archivnictví dnes?

Českému archivnictví přeji, aby si zachovalo dobrou profesionální úroveň a aby se archiváři nenechali ovlivnit žádnou ideologií a politikou.

Rozhovor se uskutečnil dne 25. ledna 2012 v Národním archivu.

***Rozhovor vedli Mikuláš Čtvrtník, Jan Kahuda, Michaela Munková,
Karolína Šimůnková a Josef Žabka.***